

PRAWO KONSTYTUCYJNE DIAGRAMY

REDAKCJA NAUKOWA
PIOTR UZIĘBŁO

PIOTR UZIĘBŁO
AGNIESZKA GAJDA
JOANNA JUCHNIEWICZ
ANNA RYTEL-WARZOCHA

LEX

a Wolters Kluwer business

PRAWO KONSTYTUCYJNE DIAGRAMY

REDAKCJA NAUKOWA
PIOTR UZIĘBŁO

PIOTR UZIĘBŁO
AGNIESZKA GAJDA
JOANNA JUCHNIEWICZ
ANNA RYTEL-WARZOCHA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

Stan prawny na 1 sierpnia 2014 r.

Wydawca
Magdalena Przek-Ślesicka

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Ewa Adamska

Łamanie
Violet Design

Układ typograficzny
Kamila Tomecka

Autorzy poszczególnych części:

Piotr Uziębło: rozdziały I, II, VI pkt 7; rozdziały VII, IX pkt 1–3; rozdział IX pkt 5; rozdział XI pkt 1 i 3.5

Agnieszka Gajda: rozdziały V, VI pkt 1–6; rozdział XI pkt 3.4; rozdziały XIV, XV, XVII

Joanna Juchniewicz: rozdział III pkt 1 i 3; rozdziały IV, X, XI pkt 2 i 3.3; rozdział XII pkt 1 i 3;
rozdziały XIV i XVIII

Anna Rytel-Warzocho: rozdział III pkt 2; rozdziały VIII, IX pkt 4; rozdział XI pkt 3.1 i 3.2; rozdział XII pkt 2;
rozdział XIII

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN: 978-83-264-3361-0

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Rozdział I	
Prawo konstytucyjne i jego miejsce w systemie źródeł prawa	11
Rozdział II	
Źródła prawa	14
1. Pojęcie źródeł prawa	14
2. System źródeł prawa	14
3. Źródła prawa powszechnie obowiązującego	15
3.1. Konstytucja	15
3.2. Ustawa organiczna	25
3.3. Ustawa	26
3.4. Rozporządzenie	27
3.5. Akty prawa miejscowego	28
3.6. Prawo międzynarodowe	29
3.7. Prawo Unii Europejskiej	31
4. Źródła prawa wewnątrznie obowiązującego w Polsce	32
4.1. Prawo parlamentarne	32
Rozdział III	
Gwarancje konstytucji	36
1. Kontrola konstytucyjności prawa – systemy	36
2. Trybunał Konstytucyjny	38
3. Odpowiedzialność konstytucyjna	46
3.1. Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce	47
3.2. Trybunał Stanu	49
Rozdział IV	
Historia polskiego konstytucjonalizmu	51
1. Okres międzywojenny	51
1.1. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	51
1.2. Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.	54
2. Okres 1944–1989	55

2.1. Ustawa konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej	55
2.2. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r.	56
3. Okres 1989–1997	59
3.1. Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą oraz o samorządzie terytorialnym	59
3.2. Przygotowanie Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.	61

Rozdział V

Prawa jednostki	62
1. Pojęcie, koncepcje, systemy regulacji	62
2. Podstawowe zasady w sferze praw człowieka	67
2.1. Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela w Polsce	67
2.2. Obywatelstwo a korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw	72
2.3. Konstytucyjny status mniejszości narodowych i etnicznych	79
3. Prawa jednostki w Konstytucji RP	82
3.1. Prawa i wolności osobiste	83
3.2. Wolności i prawa polityczne	92
3.3. Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne	95
3.4. Obowiązki	100

Rozdział VI

System gwarancji praw i wolności jednostki	105
1. Pojęcie gwarancji praw i wolności jednostki	105
2. Prawo do sądu	107
3. Dwuinstancyjność postępowania	110
4. Prawo do skargi konstytucyjnej	113
5. Prawo do występowania z petycjami, skargami i wnioskami (art. 63 Konstytucji RP)	121
6. Prawo do pomocy Rzecznika Praw Obywatelskich	121
7. Odpowiedzialność odszkodowawcza	131

Rozdział VII

Zasada demokratycznego państwa prawnego	133
1. Geneza	133
2. Państwo prawne w sensie formalnym	133
3. Państwo prawne w sensie materialnym	134

Rozdział VIII

Podstawy ustroju społeczno-gospodarczego	137

Rozdział IX

Zasada suwerenności	143
1. Pojęcie suwerenności i jej znaczenie	143

2. Demokracja przedstawicielska	145
3. Zasady prawa wyborczego	147
3.1. Zasada powszechności wyborów	147
3.2. Zasada równości wyborów	150
3.3. Zasada bezpośredniości wyborów	154
3.4. Zasada tajności głosowania	154
3.5. Zasada określająca system wyborczy (metodę alokacji mandatów pomiędzy podmioty uczestniczące w procesie wyborczym)	155
4. Demokracja bezpośrednia i semibezpośrednia	163
4.1. Instytucje demokracji bezpośredniej	163
4.2. Instytucje demokracji semibezpośredniej	168
4.3. Referendum ogólnokrajowe w Polsce	169
5. Pluralizm polityczny	174

Rozdział X

System rządów	178
1. Pojęcie	178
2. Zasada podziału władzy	178
3. Modele systemów rządów	179

Rozdział XI

Legislatywa (Sejm i Senat)	181
1. Status prawny parlamentarzysty	181
1.1. Mandat posła i senatora	181
1.2. Immunitet	183
1.3. Odpowiedzialność regulaminowa	186
1.4. Niepołączalność mandatu	186
1.5. Przepisy antykorupcyjne i zapewniające transparentność działalności posłów i senatorów	187
1.6. Prawa i obowiązki posłów i senatorów	189
2. Organizacja i funkcjonowanie Parlamentu	192
2.1. Sejm	192
2.2. Senat	199
3. Funkcje Parlamentu	202
3.1. Funkcja ustrojodawcza Sejmu	202
3.2. Funkcja ustawodawcza Sejmu RP	205
3.3. Funkcja kontrolna Sejmu	212
3.4. Funkcja kreatywna Parlamentu	215
3.5. Funkcja europejska Sejmu i Senatu	218

Rozdział XII

Władza wykonawcza (egzekutywa)	220
1. Modele działania władzy wykonawczej	220
2. Prezydent Rzeczypospolitej	221
3. Rada Ministrów	229

Rozdział XIII

Ustrój terytorialny. Samorząd terytorialny	235

Rozdział XIV

Władza sądownicza (judykatywa)	244
1. Zasady dotyczące działania judykatywy	244
2. Zasady organizacji i działania sądów w Rzeczypospolitej Polskiej	254
3. Krajowa Rada Sądownictwa	259

Rozdział XV

Organy kontroli	264
1. Najwyższa Izba Kontroli	265

Rozdział XVI

Finanse publiczne	272
1. Narodowy Bank Polski	272
2. Zasada wyłączności ustawy w zakresie finansów publicznych	274
3. Budżet państwa i ustawa budżetowa	275

Rozdział XVII

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji	277
1. Zagadnienia ogólne	277
2. Charakter, skład i funkcje KRRiT	280

Rozdział XVIII

Stany nadzwyczajne	287
1. Zasady ogólne stanów nadzwyczajnych	287
2. Przesłanki wprowadzenia stanów nadzwyczajnych	288

Literatura	291

Wykaz aktów prawnych	297

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- ustawa o NBP – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 908 z późn. zm.)
- ustawa o RPD – ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.)
- ustawa o TK – ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 z późn. zm.)

Organy i urzędy

- GIODO – Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
- IPN – Instytut Pamięci Narodowej
- KBW – Krajowe Biuro Wyborcze
- KOK – Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej
- KRP – Krajowa Rada Prokuratury
- KRRiT – Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji
- KRS – Krajowa Rada Sądownictwa
- NBP – Narodowy Bank Polski
- NDSZ – Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych
- NIK – Najwyższa Izba Kontroli
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- PKW – Państwowa Komisja Wyborcza
- PUKE – Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej
- RM – Rada Ministrów
- RP – Rzeczpospolita Polska
- RPD – Rzecznik Praw Dziecka
- RPO – Rzecznik Praw Obywatelskich
- RPP – Rada Polityki Pieniężnej
- SA – sąd apelacyjny

SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS	– Trybunał Stanu
UE	– Unia Europejska
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

Publikatory i czasopisma

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Pr.P.P.	– Dziennik Praw Państwa Polskiego
FK	– Finanse Komunalne
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
M.P.	– Monitor Polski
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, zbiór urzędowy, Seria A
OTK-B	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, zbiór urzędowy, Seria B
PiP	– Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo

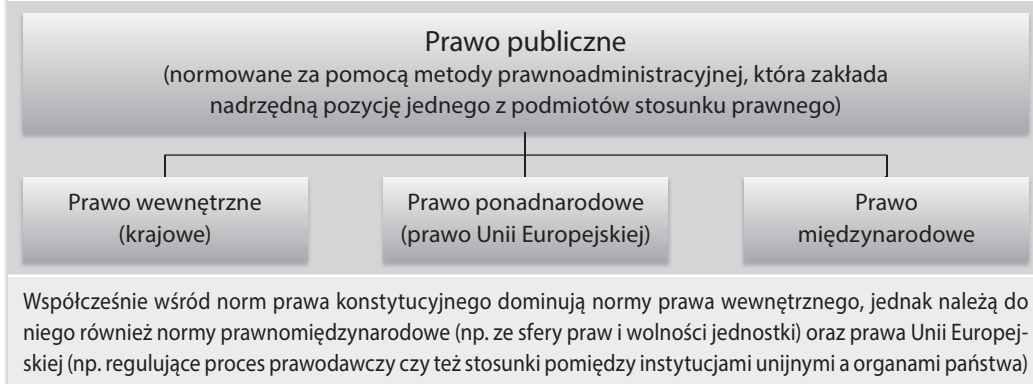
Rozdział I

PRAWO KONSTYTUCYJNE I JEGO MIEJSCE W SYSTEMIE ŹRÓDEŁ PRAWA

Prawo konstytucyjne	
W sensie wąskim	W sensie szerokim
Ogół norm prawnych zawartych w konstytucji jako najwyższym akcie prawnym, ewentualnie w ustawach konstytucyjnych ją uzupełniających (w celu odróżnienia od prawa konstytucyjnego <i>sensu largo</i> nazywa się je również prawem konstytucyj)	Ogół norm prawnych (bez względu na ich miejsce w systemie źródeł prawa) odnoszących się do problematyki ustroju, a więc określenia podmiotu władzy suwerennej i sposobu wykonywania tej władzy, systemu organów państwowych, statusu prawnego jednostki w państwie, pozycji państwa w stosunkach międzynarodowych, podstaw ustroju społeczno-gospodarczego, a także – w państwach federalnych – stosunków pomiędzy federacją a członkami ją tworzącymi (stanami, krajami, kantonami etc.)

Inne nazwy prawa konstytucyjnego		
Prawo państwowe	Prawo polityczne	Prawo ustroju państwa
(w Polsce używane w okresie PRL) podstawową słabością tej nazwy jest fakt, że każde prawo obowiązujące w państwie bezpośrednio lub pośrednio (np. w przypadku prawa stanowionego przez organy samorządu terytorialnego) pochodzi od państwa; jeśli traktować nazwę jako określającą związek z organizacją i funkcjonowaniem państwa, to w dużej mierze materia ta regulowana jest również przez prawo administracyjne (materialne i formalne), które reguluje kompetencje i procedury działania organów administracji publicznej	(w Polsce używane niekiedy w okresie międzywojnia) po raz pierwszy użyte w obecnym znaczeniu przez J.J. Rousseau w <i>Umowie społecznej</i> , co spowodowało popularność tej nazwy w państwach frankofońskich; niejednoznaczność nazwy wynika z określania – w kontynentalnym systemie prawnym – mianem norm politycznych reguł postępowania niemających charakteru prawnego, a będących jedynie wyrazem praktyki politycznej (np. zwyczaju konstytucyjnego)	nazwa mało rozpowszechniona, oddaje zawartość treściową norm należących do tej gałęzi prawa, choć mogą pojawiać się wątpliwości, czy jest nazwą zupełną, np. w kontekście norm regulujących funkcjonowanie samorządu terytorialnego

Miejsce prawa konstytucyjnego w systemie prawa

Prawo konstytucyjne a inne gałęzie prawa

Ponieważ podstawowym aktem prawa konstytucyjnego jest konstytucja jako akt nadrzędny w systemie prawa, jej rozwiązania wpływają na inne gałęzie prawa, np.:

na prawo karne

(np. art. 42 ust. 1 Konstytucji RP: „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego”)

na prawo cywilne

(np. art. 21 ust. 1 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia”)

na prawo administracyjne

(np. art. 61 ust. 1 Konstytucji RP: „Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa”)

na prawo pracy

(np. art. 66 ust. 2 Konstytucji RP: „Pracownik ma prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów; maksymalne normy czasu pracy określa ustawa”)

Metody badania prawa konstytucyjnego

Metoda dogmatyczna

(koncentruje się na badaniu norm prawnych obowiązujących w danym miejscu i danym czasie)

Metoda porównawcza

komparatystyczno-dogmatyczna

(koncentruje się na porównawczym badaniu norm prawnych obowiązujących na różnych obszarach, przede wszystkim w różnych państwach)

analizy funkcjonalnej

(bada realizację norm prawnych w praktyce ustrojowej w różnych porządkach prawnych)

socjologiczno-polityczna

(bada odbiór norm prawnych i ich stosowanie przez społeczeństwo)

Metoda historycznoprawna

(skupia się na badaniu norm regulujących problematykę ustroju państwa w aktach normatywnych, które już przestały obowiązywać)

Piotr Uziębło – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Gdańskiego; w swojej działalności badawczej koncentruje się na tematyce wyborczej, demokracji bezpośredniej, prawie parlamentarnym, a także ustrojach państw obcych.

Agnieszka Gajda – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Instytucji Politycznych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego; zajmuje się przede wszystkim problematyką praw człowieka oraz władzy sądowniczej.

Joanna Juchniewicz – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego; jej zainteresowania badawcze dotyczą głównie kwestii relacji parlamentu z egzekutywą, a także praw i wolności jednostki.

Anna Rytel-Warzocha – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Instytucji Politycznych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego; prowadzi badania związane z demokracją bezpośrednią, prawami i wolnościami jednostki oraz kontrolą konstytucyjności prawa.

■ Książka jest pierwszym na rynku wydawniczym podręcznikiem, który prezentuje całość zagadnień prawa konstytucyjnego w formie tabel oraz diagramów. Prosty i czytelny układ treści ułatwia dotarcie do poszukiwanych informacji, pozwalając nie tylko na szybkie przyswojenie materiału, ale również na dostrzeżenie wewnętrznych powiązań pomiędzy analizowanymi tematami. Zawarto w niej także wybór najważniejszych orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego odnoszących się do omawianej dziedziny.

■ Publikacja jest przeznaczona przede wszystkim dla studentów prawa i administracji oraz kierunków z zakresu nauk społecznych.

Darmowy dostęp do programu

LEX dla Studenta

<http://www.produkty.LEX.pl/student>

Cena 39 zł
(w tym 5% VAT)

ISBN 978-83-264-3361-0

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.kiadki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

